

יא

ויבא שְׁכֵמָה (לז, יד)

"מקום מוכן לפורענויות: שם קלקלו השבטים, שם עינו את דינה, שם נחלקה מלכות בית דוד, שנאמר: 'וילך רחבעם שכמה'" (רש"י)

צריך ביאור: מהו הקושי בפשוטו של מקרא שגרם לרש"י להביא

פירוש זה ³⁴?

ויש לבאר:

בואו של יוסף לשכם היה, לכאורה, בדרך מעבר בלבד, שהרי אחיו לא היו שם אלא בדותן. ואם-כן יש מקום לשאול: מדוע מספרת התורה "ויבוא שכמה" (ואף מסיימת בכך את הפסוק), כאילו היה זה מאורע בעל חשיבות כשלעצמו – הרי לכאורה היה מתאים יותר להזכיר פרט זה כבדרך אגב בלבד, ולשלבו בין פרטים אחרים (למשל: "וימצאהו איש בשכם והנה תועה בשדה")?

ולכן מפרש רש"י, שבואו של יוסף לשכם לא היה פרט צדדי בלבד, אלא היתה בו משמעות מיוחדת (הנובעת מכך ששכם היא "מקום מוכן לפורענויות"): אמנם מכירת יוסף בפועל היתה בדותן, אבל ה"קלקול" החל כבר בשכם, משום ששם החלו השבטים לחשוב להרע

34. המפרשים (רא"ם וגור אריה) כתבו, שרש"י מפרש זאת משום שהמלים "ויבוא שכמה" מיותרות, שהרי אין צורך להודיענו שיוסף בא לשכם; ואחרים כתבו, שכיוון שכבר נתפרש לפני כן שיעקב שלח את יוסף לשכם, די היה אילו נאמר "ויבא שמה", ומכך שהכתוב חוזר מזכיר שוב את שם העיר – "שכמה" – מובן שיש בזה כוונה מיוחדת (שפתי חכמים ודברי דוד).

אבל ביאורים אלו אינם תואמים את דרך הפשט, שהרי דרך התורה בכמה מקומות לכתוב בצורה ברורה ומפורטת גם דברים שהם לכאורה מובנים מאליהם, ורש"י אינו רואה צורך להסביר מאומה. וכמו לקמן (לט, כ"ב): "ויתנהו אל בית הסוהר... ויהי שם בבית הסוהר... את כל האסירים אשר בבית הסוהר" – על אף שניתן היה לקצר ולומר "ויהי שם... את כל האסירים אשר שם".

ליוסף³⁵. ולפיכך מציין הכתוב בהדגשה "ויבוא שכמה", לפי ש"שם קלקלו השבטים".
(לקו"ש חט"ו ע' 318 ואילך)

יב

וַיָּבֹא שְׂכֵמָה (לז, יד)

"מקום מוכן לפורענויות: שם קלקלו השבטים, שם עינו את דינה, שם נחלקה מלכות בית דוד, שנאמר: 'וילך רחבעם שכמה'" (רש"י)

יש לשאול: כיצד ניתן לקבוע ששכם היא "מקום מוכן לפורענויות" - והרי בתולדות עם ישראל אירעו בשכם גם דברים חיוביים: בשכם שמע אברהם מהקב"ה את "בשורת הזרע" ואת "בשורת ארץ ישראל"³⁶, ובימי יהושע קיבלו בני ישראל בשכם את שבועת התורה³⁷?

ויש לומר, שכוונת רש"י אינה לקבוע ששכם הוא "מקום מוכן לפורענויות" באופן כללי, אלא לכך שהיא מקום מועד לפורענויות שעמידות לעבור על יוסף:

לעיל³⁸ מונה רש"י שלוש פורענויות שעברו על יוסף, שנגרמו בעטיים של שלושה מעשים שעשה: יוסף סיפר לאביו שאחיו אוכלים אבר מן החי, ועל כך נענש ב"וישחטו שעיר עזים ויטבלו את הכתונת בדם"; יוסף אמר שהם חשודים על העריות, ונענש במעשה אשת פוטיפר; יוסף סיפר

35. ראה דברי דוד כאן: "ואף על גב דהקלוקל נעשה בדותן, מכל מקום, העצה על זה היתה בשכם".

36. לך לך יב, ר"ז וברש"י.

37. יהושע כד, א ואילך.

38. פסוק ב.

על אחיו שהם מזלזלים בבני השפחות וקוראים להם עבדים, ומשום כך נמכר לעבד.

וזוהי כוונת רש"י בפירושו כאן – שכל שלוש פורענויות אלו החלו עם בואו של יוסף לשכם, מכיוון שמקום זה מועד לפורענויות אלו³⁹. ועל כך מביא רש"י שלושה מאורעות, המצביעים על כך ששכם היא מקום מועד לשלוש פורענויות אלו:

"שם קלקלו השבטים", כלומר שתכננו להמית את יוסף – מקום מועד לשפיות דמים;

"שם עינו את דינה" – מקום מועד לגילוי עריות;^{אוצר החכמה}

"שם נחלקה מלכות בית דוד", מעשה של זלזול במלכות בית דוד – מקום מועד למכירת יוסף לעבד, שנגרמה כתוצאה מהזלזול בבני השפחות.

(לקו"ש חט"ו ע' 319 ואילך)

יג

וַיִּמְצְאֵהוּ אִישׁ וְהִנֵּה תַעֲה בַּשָּׂדֶה וַיִּשְׁאַלְהוּ הָאִישׁ לְאמֹר מַה תַּבְקֶשׁ (לז, טו)

"וימצאהו איש – זה גבריא"ל, שנאמר 'והאיש גבריא"ל' (רש"י)

הקשו המפרשים⁴⁰: מדוע מוציא רש"י את הכתוב מפשוטו, ומחדש שהכוונה למלאך גבריא"ל?

ויש לתרץ בפשטות:

39. ולכן לא הביא רש"י מדברי הנביאים פורענות נוספת שאירעה בשכם: "וילך אבימלך בן ירובעל שכמה... ויהרוג את אחיו" (ספר שופטים ט, א ואילך) – כי לפורענות זו לא היה ביטוי בפורענויות שעברו על יוסף.

40. שפתי חכמים, גור אריה, ועוד.